

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA XOREOGRAFIYANI RIVOJLANTIRISHDA YUQORI MALAKALI XODIMLARNING ROLI

*O'zbekiston davlat xoreografiya
akademiyasi stajor – o'qituvchisi*

Kodirova Aziza Xabibulloyevna

e-mail: azizakodirova923@gmail.ru

Annotatsiya. Maqolada o'zbek xoreografiyasini rivojlantirishda yuqori malakali xodimlarning roli muhokama qilinadi. Professional o'qituvchilar, xoreograflar, ijrochilar, tadqiqotchilar va ijodiy guruhlar yetakchilarining milliy raqs an'analarini saqlash, sahna maktabini tashkil etish va sahna madaniyatini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. shuningdek, zamonaviy sharoitda o'zbek xoreografiyasini yanada rivojlantirish istiqbollari.

Kalit so'zlar: O'zbek xoreografiyasi, milliy raqs, yuqori malakali xodimlar, pedagogika, xoreograf, sahna san'ati, an'analar, madaniy meros, kasbiy ta'lim, ijodiy guruhlar.

O'zbek xoreografiyasi milliy madaniyatning muhim qismi bo'lib, u xalq tarixini, estetik ideallarini, ma'naviy qadriyatlarini, an'analarini va hayot tarzini aks ettiradi. O'zbekiston raqs san'ati asrlar davomida shakllanib, turli mintaqaviy maktablar, xalq marosimlari, musiqiy meros va sahna amaliyotining xususiyatlarini o'zlashtirgan. Zamonaviy davrda o'zbek xoreografiyasi milliy an'analarni saqlash doirasida ham, professional sahna san'ati kontekstida ham rivojlanishda davom etmoqda. Shu bilan birga, ushbu jarayonda yuqori malakali xodimlar — xoreograflar, o'qituvchilar, ijrochilar, tadqiqotchilar, ijodiy jamoalar rahbarlari va madaniy ta'lim sohasidagi mutaxassislar alohida rol o'ynaydi.

Ushbu mavzuning dolzarbligi shundaki, globallashuv, faol madaniy almashinuv va san'at sohasining modernizatsiyasi kontekstida nafaqat milliy raqs an'analarini saqlash, balki ularni professional darajada rivojlantirish zarur. Bu yuqori malakali mutaxassislar

avlodlar uzluksizligini, yosh ijrochilarni tizimli ravishda tayyorlashni, ijrolarning badiiy darajasini oshirishni, yangi pedagogik usullarni joriy etish va o'zbek raqs san'atining xalqaro obro'sini mustahkamlashni ta'minlaydi.

Ushbu maqolaning maqsadi o'zbek xoreografiyasini rivojlantirishda yuqori malakali xodimlarning ahamiyatini ko'rsatish, ularning an'analarni saqlash, ijrochi maktab tashkil etish va zamonaviy sahna madaniyatini rivojlantirishga ta'sirini ko'rsatishdir.

O'zbek xoreografiyasi chuqur tarixiy ildizlarga ega. Raqs uzoq yillardan beri xalq bayramlari, marosimlar, oilaviy bayramlar, mehnat va taqvim an'analari bilan bog'langan. U nafaqat badiiy ifoda shakli sifatida, balki his-tuyg'ular, kollektiv xotira va milliy dunyoqarashni yetkazish vositasi sifatida ham faoliyat yuritgan. O'zbekistonning turli hududlari raqsning o'ziga xos uslubiy xususiyatlarini rivojlantirgan, bu esa mahalliy maktablarning tashkil etilishiga olib kelgan.

O'zbek raqsi tarixida alohida o'rin Ferg'on, Buxoro va Xorazm maktablari egallaydi. Ularning har biri harakatlarning plastikligi, ijro uslubi, hissiy ifodaliligi va kostyumli xususiyatlari bilan farq qiladi. Ferg'ona maktabi yumshoqligi, silliqdigi va lirizmi bilan mashhur, Buxoro maktabi nafisligi, cheklangan ifodaliligi va nafisligi bilan, Xorazm maktabi esa jonli ifoda, dinamizm va ritmik to'yinganligi bilan mashhur. Bu maktablar nafaqat madaniy meros, balki professional ijro san'ati asosiga aylangan. [3; b-12.]

O'zbek xoreografiyasining turli rivojlanish bosqichlarida uning taqdiri raqs tajribasini to'plash, tizimlashtirish va o'tkazish ustalariga bog'liq edi. Professional mutaxassislar tufayli xalq raqsini kundalik ijro doirasidan teatr sahnasiga ko'chirish mumkin bo'ldi, milliy o'zligini yo'qotmasdan.

Xoreografiya sohasidagi yuqori malakali xodimlar nafaqat raqs ijrosida texnik ko'nikmalarga, balki pedagogika, san'at tarixi, musiqa, rejissyorlik, sahna madaniyati va sahnalashtirish usullari sohalarida chuqur bilimga ega mutaxassislardir. Ularning professionalligi an'analarni va innovatsiyalarni birlashtirish, turli yosh guruhlari bilan ishlash, san'atkor jihatdan ajralmas kompozitsiyalar yaratish va tomoshabinda estetik didni shakllantirishda namoyon bo'ladi.

Ushbu toifaga quyidagilar kiradi:

professional raqqosalar va ansambllarning yakkaxon ijrochilari;
xoreografiya maktablari va universitetlari o'qituvchilari;
xoreograflar va rejissyorlar;
san'atshunoslar va xalq raqsi tadqiqotchilari;
ijodiy jamoalar rahbarlari;
sahna kiyimlari, musiqiy hamrohlik va konsert faoliyatlarini tashkil etish bo'yicha mutaxassislar.

O'zbek xoreografiyasini rivojlantirish bunday xodimlarning tizimli mehnati bo'lmasa, imkonsiz, chunki raqs san'ati nafaqat tabiiy iste'dodni, balki uzoq muddatli professional tayyorgarlikni ham talab qiladi.

Yuqori malakali mutaxassislarning asosiy vazifalaridan biri o'zbek raqsining haqiqiylikni saqlashdir. Milliy xoreografiya faqat harakatlar to'plami emas, balki imo-ishora, ritm, yuz ifodalari, musiqiy frazalash, kostyum, tasvir va madaniy kontekstni o'z ichiga olgan murakkab san'at tizimidir. Bu elementlarni to'liq tushunmasak, raqsning yuzaki takrorlanishi yoki haddan tashqari uslubiy bo'lishi xavfi bor, bu esa haqiqiy kontentning yo'qolishiga olib kelishi mumkin. [2; b-54.]

Professional xodimlar raqs merosini o'rganish va qayd etishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ular ekspeditsiyalar o'tkazadilar, qadimiy xalq san'ati namunalarini o'rganadilar, an'ana egalari bilan muloqot qilishadi, plastiklik va sahna ifodasining mintaqaviy xususiyatlarini tahlil qiladilar. Bunday tadqiqotlar asosida o'quv dasturlari, o'quv vositalari va ishlab chiqarish materiallari yaratiladi, bu esa o'zbek raqsining haqiqiy namunalarini kelajak avlodlarga yetkazib berish imkonini beradi.

Ayniqsa, mutaxassislar haqiqiy milliy elementlarni tasodifiy qarzlardan ajrata olishi muhimdir. Zamonaviy madaniy makon sharoitida, aralash uslublar va ommaviy sahna madaniyati faol tarqalayotgan sharoitda, malakali o'qituvchi yoki xoreograf san'at aniqligi va milliy did saqlovchisi sifatida harakat qiladi.

O'zbekiston xoreografiyasining rivojlanishida o'qituvchilarning alohida o'rni mavjud. Ular kelajakdagi rassomlarning professional ko'nikmalarining asosini tashkil etadi. Xoreografik ta'lim izniyatlilik, intizom, tizimli tekshirilgan yondashuv va har bir o'quvchi

bilan individual hamkorlikni talab qiladi. Yaxshi o'qituvchi nafaqat harakatlar texnikasini o'rgatadi, balki musiqiylik, ritm tuyg'usi, sahna madaniyati, hissiy ifodalilik va milliy merosga hurmatni ham rivojlantiradi. [7; b-25.]

O'zbek xoreografiyasida pedagogik faoliyat ikki tomonlama yo'nalishga ega. Bir tomondan, sahna harakati, cho'zilish, muvofiqlashtirish, aylanish texnikasi, tana va qo'l pozitsiyasini o'rgatish zarur. Boshqa tomondan, milliy ijro uslubini ifodalash muhimdir, bunda qo'llarning plastikligi, bosh holati, yuz ifodalari, ichki cheklov yoki aksincha, temperament muayyan mintaqaviy maktabga xos ahamiyatga ega.

Yuqori malakali o'qituvchi o'quvchining ijodiy salohiyatini namoyon qila oladi, unga milliy san'atga muhabbat uyg'otadi va professional sahna faoliyatlariga tayyorlaydi. Kelajakdagi san'atkorlarning sifati va natijada mamlakat xoreografik madaniyatining umumiy holati bevosita ta'lim darajasiga bog'liq.

Xoreograflar va rejissyorlar o'zbek xoreografiyasining rivojlanishida teng darajada muhim rol o'ynaydi. Aynan ular yangi sahna asarlarini yaratadi, xalq raqsini teatr shakliga moslashtiradi, ansambllar, konsert dasturlari, festivallar va xalqaro spektakllar uchun kompozitsiyalar yaratadi. Ularning ishlari yuqori san'at didini, musiqiy dramaturgiya, sahna maydoni va tomoshabinlarni idrok qilish qonunlarini bilishni talab qiladi.

Iqtidorli xoreograf raqsning milliy asosini saqlab qolishga va unga zamonaviy sahna ifodasini berishga qodir. U nafaqat harakat, balki tasvir, xarakter, kompozitsiya, yorug'lik, kostyum va spektaklning umumiy hissiy tuzilmasi bilan ham ishlaydi. Professional rejissyorlar tufayli o'zbek xoreografiyasi sahnada yangi shakllarga ega bo'lib, mamlakat ichida ham, xorijda ham talabgir bo'lib qolmoqda.

Bundan tashqari, yuqori malakali xoreograflar yosh ijrochilarni to'g'ridan-to'g'ri ijodiy guruhlarda tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Mashg'ulot jarayoni sahna ustaligi maktabiga aylanadi, bu yerda ansambl intizomi, hamkorlik tuyg'usi, tafsilotlarga e'tibor va san'at vazifasiga hurmat shakllanadi.

Yuqori malakali xodimlarni rivojlantirish maxsus ta'lim muassasalari, teatrlar, ansambllar va madaniyat markazlari faoliyatisiz imkonsizdir. Ana ular xoreograflar va ijrochilarning professional shakllanishini amalga oshiradigan muhitni yaratadilar. O'quv

tizimi nazariy va amaliy tayyorgarlikni o'z ichiga olishi kerak: raqs tarixi, musiqiy savodxonlik asoslari, sahna amaliyoti, o'qitish usullari, rejissyorlik asoslari va san'at tarixi. [10; b-51.]

Davlat va nodavlat ijodiy guruhlar katta ahamiyatga ega bo'lib, unda yosh mutaxassislar o'z mahoratini oshirish, yirik spektakllarda ishtirok etish, festivallarda chiqish qilish va milliy san'atni xalqaro maydonda namoyish etish imkoniyatiga ega. Professional muhitda ishlash mas'uliyat, badiiy yetuklik va sahna madaniyatining rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Ta'lim muassasalarining muhim vazifalaridan biri o'zbek xoreografiyasi tarixini o'rganish, zamonaviy o'qitish usullarini ishlab chiqish va raqs san'atidagi jarayonlarni tahlil qila oladigan ilmiy va pedagogik xodimlarni tayyorlashdir. Ilmiy tushuncha bo'lmasa, amaliyot ko'pincha barqarorlikni yo'qotadi va sanoat rivojlanishi barqaror bo'lmaydi.

Zamonaviy dunyoda mamlakatning madaniy hokimiyat darajasi asosan o'z san'atini xalqaro maydonda qanchalik yorqin va professional tarzda namoyish etishiga bog'liq. O'zbek xoreografiyasi madaniy diplomatiyaning eng ifodali vositalaridan biridir. Milliy ansambllarning chiqishlari, festivallar, tanlovlar va ijodiy loyihalarda ishtirok etish O'zbekiston madaniyatiga qiziqishni kuchaytirishga hissa qo'shadi.

Biroq, san'atning munosib namoyishi faqat yuqori malakali xodimlar bo'lsa mumkin. Xalqaro sahna yuqori darajadagi ijro, aniqlik, san'atkorlik, intizom va turli madaniy sharoitlarda ishlash qobiliyatini talab qiladi. Professional raqqosalar, o'qituvchilar va rejissyorlar mamlakat milliy imidjini olib boruvchilarga aylanib, raqs tili orqali o'zbek madaniyatining boyligini namoyish etadilar

Bundan tashqari, malakali xodimlar dunyo tajribasini mexanik tarzda ko'chirish emas, balki milliy an'ana doirasida ijodiy tarzda qayta ishlash orqali idrok eta oladi. Bu yondashuv o'zbek xoreografiyasining organik rivojlanishiga yordam beradi, o'z identifikatsiyasini saqlab qoladi va shu bilan birga san'at imkoniyatlarini kengaytiradi.

Katta yutuqlarga qaramay, xoreografiya sohasidagi xodimlarni tayyorlash tizimi bir qator muammolarga duch keladi. Bular qatoriga o'quv dasturlarini yangilash, metodologik bazani kengaytirish, ta'lim muassasalarining moddiy va texnik yordamini oshirish, yosh

mutaxassislarni qo'llab-quvvatlash hamda ta'lim va sahna amaliyoti o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlash zarurati kiradi.

Shoshilinch vazifalardan biri o'qituvchi-xoreografning mavqeini yaxshilash va uning professional rivojlanishi uchun sharoitlar yaratishdir. Mutaxassislarni samarali tayyorlash uchun master-klasslar, ijodiy laboratoriyalar, amaliyotlar, ilmiy-amaliy konferensiyalar hamda xalqaro tajriba almashinuvini tashkil etish zarur. Shuningdek, O'zbekistonning mintaqaviy raqs an'alarini o'rganishga qaratilgan tadqiqot faoliyatlarini qo'llab-quvvatlash ham muhimdir. [9; b-4.]

O'zbek xoreografiyasining rivojlanishi asosan professional san'atga davlat va jamoatchilik tomonidan qanday doimiy qo'llab-quvvatlanishiga bog'liq. Yuqori malakali xodimlarni tayyorlash madaniyat siyosatining strategik vazifasi sifatida ko'rilishi kerak, chunki milliy merosni saqlash va uni kelajak avlodlarga yetkazish aynan shu mutaxassislarga bog'liq.

Shunday qilib, yuqori malakali xodimlar o'zbek xoreografiyasini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ular an'analarni saqlovchilar, yangi sahna shakllarini yaratuvchilar, yosh avlodning murabbiylari va xalqaro maydonda milliy san'at vakillari hisoblanadi. Professional o'qituvchilar, xoreograflar, ijrochilar va tadqiqotchilar bo'lmasa, O'zbekistonning boy raqs merosini saqlab qolish yoki uning zamonaviy sharoitda to'liq rivojlanishini saqlab qolish imkonsiz.

Malakali mutaxassislar madaniy qadriyatlarning uzluksizligini, yuqori badiiy darajani yaratishni, professional maktab tashkil etilishini va o'zbek xoreografiyasining jahon madaniy makonidagi mavqeini yanada mustahkamlashni ta'minlaydi. Shuning uchun, bunday xodimlarni tayyorlash va qo'llab-quvvatlash milliy madaniyatni rivojlantirish uchun eng muhim yo'nalishlardan biri bo'lib qolishi kerak.

Manbalar

1. Karimova F. O'zbek raqslari. - Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti, 1975.
2. Karimova F. Istoriya uzbekskogo tantsa [O'zbek raqsi tarixi]. — Toshkent: Fan, 1987.
3. Avdeeva L. O'zbek xalq raqsi. — Toshkent: Ukituvchi, 1960.

4. Tursunov B. *Iskusstvo tantsa Uzbekistana [O'zbekiston raqs san'ati]*. — Toshkent: Fan, 1995.
5. Abdullaev K. *O'zbekiston xalq san'ati*. — Toshkent: Uzbekiston, 2001.
6. Raximov M. *O'zbekiston xoreografiyasida an'analar va zamonaviylik*. — Toshkent: Manaviyat, 2010.
7. Yusupova D. *Pedagogicheskie osnovy choreographicheskogo obrazovaniya [Xoreografik ta'limning pedagogik asoslari]*. — Toshkent: Tafakkur, 2016.
8. Normatov X. *Manzara madaniyati va milliy raqs*. — Tashkent: Yangi asr avlodi, 2018.
9. *Xoreografik san'at tarixi va nazariyasi bo'yicha materiallar / Madaniyat va san'at sohasidagi mutaxassislar tomonidan tahrirlangan*. — Toshkent, 2020.
10. *O'zbekiston madaniyat va san'at muassasalari uchun xalq sahna raqsi bo'yicha ta'limiy va metodologik materiallar*. — Toshkent, 2021.